

Minister voor Klimaat en Energie
De heer R. Jetten
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

datum	15 juni 2023
kenmerk	2023/166733
betreft	Signalenrapport Daadkracht en draagvlak

Geachte heer Jetten,

In de afgelopen maanden heb ik het vaak gehoord: *'Zeg nou maar welke kant we opgaan.'* Het is een aansporing aan het kabinet van tal van ondernemers in uiteenlopende sectoren die hard bezig zijn met besparing en verduurzaming. Dat geldt evenzeer voor maatschappelijke instellingen. En ook de vele burgers die actief zijn in buurt, regio of op het werk, vaak in collectief verband zijn gebaat bij duidelijkheid over de klimaat- en energietransitie. De grote winst van tijdig en scherp beleid ligt in het perspectief dat velen nu nodig hebben bij het uitvoeren van plannen die momenteel overal worden gesmeed. Die moet vooraleerst komen van het kabinet. Ook in mijn eerste '100-dagen' rapportage ('Richting, Ruimte en Rechtvaardigheid', 27 maart 2023) heb ik dat belang verwoord.

Dit signaal wordt ook bevestigd in onderzoek onder burgers door Motivaction dat het Nationaal Klimaat Platform (NKP) heeft laten uitvoeren en dat op 29 juni – gelijktijdig met het openbaar maken van deze brief - wordt gepubliceerd. De uitkomst: een meerderheid van de ondervraagden maakt zich zorgen over klimaatverandering, is voorstander van een stevig klimaatbeleid en vraagt ondersteuning van de overheid bij verduurzaming.

Mijn conclusie is dat draagvlak voor klimaatbeleid voor veel burgers en ondernemers in de eerste plaats afhangt van de mate van duidelijkheid en koersvastheid die de overheid aan de dag legt. Liever een heldere koers die onvermijdelijk ook pijn met zich meebrengt dan uitstel van maatregelen die in de toekomst toch onvermijdelijk zullen zijn. Dit eerste Signalenrapport van het NKP is daarom getiteld: 'Daadkracht en Draagvlak' en bevat drie signalen die ik hieronder toelicht.

1: Maatschappelijke initiatieven worden onvoldoende op waarde geschat

Een veelheid aan (lokale) initiatieven van burgers en ondernemers (zoals bijvoorbeeld energie-coöperaties, besparingsacties, verduurzaming bedrijventerreinen) botst regelmatig met staande regels en praktijken. Zo wordt, vaak onbedoeld, duurzaam maatschappelijk initiatief belemmerd. In mijn eerste 100-dagen rapportage heb ik u het voorstel gedaan hiertoe een Nationaal Programma Maatschappelijk Initiatief te ontwerpen, dat zowel de (experimenter-)ruimte markeert als ondersteuning biedt die burgers, bedrijven en hun collectieven nodig hebben. Graag meld ik u dat het NKP in de komende maanden in dialoog met maatschappelijke partijen opties voor een dergelijk programma verkent. Ik zal deze middels een compacte rapportage in de Nationale Klimaatweek komend najaar graag aan u aanbieden.

Ik zie dat in verschillende sectoren meer steun voor deze transitie vanuit de samenleving welkom is. Terwijl het Landbouwakkoord op het moment van dit schrijven nog in onderhandeling is, zijn talloze boeren, vaak al lang en niet altijd onder gunstige omstandigheden, bezig met verduurzaming van hun bedrijf. Regelmatig in nauwe verbinding met ketenpartijen, bouwers die duurzaam willen ondernemen en burgers die graag gezond voedsel op hun bord zien. Wat is het aanbod van het kabinet aan deze boeren met toekomst?

In de mobiliteitssector staat een veelheid aan partijen klaar om vaart te maken met elektrificatie. In zijn recente brief heeft Pieter Litjens, voorzitter van het Uitvoeringsoverleg Klimaatbeleid Mobiliteit, de teleurstelling van partijen over uitblijvend transitie-beleid kenbaar gemaakt. Ik ondersteun dit. Opnieuw, zoals tijdens het Klimaatakkoord-proces in 2018-2019, lijkt de houdbaarheid van de overheidsfinanciën een dam op te werpen tegen stimulering van voortvarende elektrificatie, via bijvoorbeeld normering van de zakelijke lease-markt vanaf 2025. Het belang van houdbare overheidsfinanciën moge dan evident zijn, het kan niet waar zijn dat zoveel jaren later er geen rijpe, verzilverbare opties op tafel liggen om elektrificatie van de mobiliteit te verzoenen met het belang van de schatkist op termijn. In aansluiting op de brief van voorzitter Litjens bied ik graag aan komende maanden met experts routes hiertoe te verkennen.

Het kabinet heeft onlangs de kabinetsvisie Burgerbetrokkenheid bij de energietransitie gepubliceerd en stelt nu een uitvoeringsplan op. Ik ga graag met u in gesprek over de wijze waarop deze signalen daar een passend vervolg kunnen krijgen.

2: Nog niet iedereen kan meedoen

Het kabinet heeft onlangs in haar Kabinetsappreciatie van het WRR-rapport Rechtvaardigheid in klimaatbeleid aangegeven nader te willen verkennen hoe de positie van de minst bedeelden kan worden versterkt in de transitie. Daarbij wordt het gesprek gezocht met decentrale overheden over de vraag hoe kan worden voorkomen dat mensen in lage- en middeninkomensgroepen achterblijven in de minst toekomstbestendige woningen. Dit sluit aan bij diverse signalen in deze rapportage.

De problematiek van huurders met een laag energielabel woning, waar energie-armoede zich vaak concentreert, is bekend. Het is winst dat het kabinet in het Voorjaarspakket klimaat (april 2023) extra middelen heeft uitgetrokken om versnelling van verduurzaming van huurwoningen te realiseren. Er zijn tevens mooie initiatieven om ook huurders te laten profiteren van eigen opwek middels zon-pv en de belangstelling daarvoor is groot, zeker na de hoge energieprijzen vorig jaar. Deze aanpak leent zich voor (forse) meerjarige opschaling, ook waar het financiële middelen betreft, ook om te borgen dat juist mensen met een bescheiden inkomen zo snel mogelijk kunnen profiteren van een lage duurzame energierekening. Daarmee wint de transitie aan 'sociaal profiel'.

Datzelfde perspectief is relevant voor de amateursport in Nederland waarvan zoveel mensen uit alle lagen van de bevolking elke dag genieten. Op korte termijn zend ik u een afschrift van de brief die ik heden aan de minister van Langdurige Zorg en Sport, mw. Helder heb verzonden. Daarin doe ik verslag van een bijeenkomst die onlangs, georganiseerd door het NKP in samenspraak met het ministerie van VWS, plaatsvond met een diverse groep deelnemers uit de wereld van sport, overheid, energie en financiën over de vraag: hoe kan de verduurzaming van zo'n 10.000 sportaccommodaties in Nederland worden versneld? Mijn conclusie is dat er veel goede wil bestaat om tot actie over te gaan; met een

Versnellingsakkoord Verduurzaming Sport, overeen te komen in enkele maanden komend najaar, zou een programmatische aanpak voor verduurzaming van sportaccommodaties afgesproken kunnen worden met alle betrokken partijen. Waarmee vele amateursportverenigingen die kampen met hoge energierekeningen een helpende hand wordt toegestoken en duurzame sportverenigingen het vliegwiel kunnen zijn voor de verduurzaming van Nederland. Het NKP is graag beschikbaar om dit desgewenst te faciliteren.

3: Ook ondernemers vragen om perspectief en een consistent beleid

Het maatschappelijk initiatief zoals benoemd onder signaal 1 geldt nadrukkelijk ook voor een groeiende schare van grote en MKB-ondernemingen. De beweging naar een circulair ondernemerslandschap is ingezet, zo ook het initiatief om ondernemerschap te verbinden aan flexibiliteit in het energiesysteem. Consistentie van beleid is hier even complex voor beleidsmakers als noodzakelijk voor ondernemers. Veel ondernemingen betrekken in hun verduurzamingsplannen niet alleen hun aandeel in de nationale klimaatopgave, maar trachten tevens onderdeel te worden van circulaire ketens en/of een bijdrage te bieden aan noodzakelijke flexibiliteit in het duurzame energiesysteem van de toekomst.

Perspectief en consistentie zijn hier van twee kanten welkom: van de minister van EZK die uitzicht biedt op de klimaat-neutrale en circulaire economie die in de toekomst het verdienvermogen van Nederland ondersteunt en van de minister voor Klimaat en Energie die helderheid biedt over de toekomstige flexibiliteitsmarkt en alle tarieven en spelregels die daarvoor relevant zijn.

Ook hier is klimaatrechtvaardigheid een relevant aspect. De 'tonnenjacht' die met het Klimaatakkoord werd ingezet, leidt tot concentratie van beleid en geld op grote uitstoters met als focus de grootste reductie tegen de laagst mogelijke maatschappelijke kosten. Hoezeer ook begrijpelijk, kan dat ten koste gaan van (bijvoorbeeld infrastructurele) ruimte en kansen voor (nieuwe) ondernemingen die evenzeer een belangrijke bijdrage aan de circulaire economie van de toekomst kunnen leveren. Ik moedig u aan die balans in het vizier te houden.

Binnenkort presenteert u het ontwerp-Nationaal Plan Energiesysteem (NPE). Ik hoop zeer dat ook dit NPE een antwoord is op de vraag: 'Zeg nou maar welke kant we opgaan'. In de fase die nu aanbreekt zien we lokale duurzame energiesystemen opkomen en integraal met elkaar verbonden worden: warmte, elektriciteit, flexibiliteit (mobiliteit, industrie) en besparing (industrie, gebouwde omgeving), in verbinding met maatschappelijk vastgoed (sport, zorg, onderwijs, cultuur etc.) en lokale opwek mogelijkheden. De ontwikkeling van deze decentrale energiesystemen lijkt nog achter te lopen op wat zich centraal laat plannen (zoals wind op zee, waterstof, grote infra-projecten). Het verdient aanbeveling dat u bij aanstaande wet- en regelgeving toetst op richting en ruimte voor deze 'systeemintegratie op lokaal niveau'. Dit is ook vanuit het perspectief van kosten en veerkracht van belang. In de komende Signalenrapportage van het NKP (december 2023) zal ik hier extra aandacht aan besteden. Dat geldt ook de actieve rol die maatschappelijke instellingen (zorg, cultuur etc.) in de transitie kunnen spelen.

Afsluitend: uw taak is er niet gemakkelijker op geworden. Maar u staat er niet alleen voor. Het is goed te beseffen dat velen al bezig zijn het energiesysteem van de toekomst in de praktijk te brengen, ook in reactie op de congestie die zich inmiddels ook op het laagspanningsnet voordoet. Ik zie veel maatschappelijk initiatief in buurten, wijken en bedrijventerreinen. Veel burgers en ondernemers willen niet alleen meepraten, maar willen

vooral ook meedoen. Het zal niet eenvoudig zijn om dit initiatief te verzilveren en productief in te passen in uw plannen. Ik reken het tot de taak van het NKP om daarbij maximaal te ondersteunen.

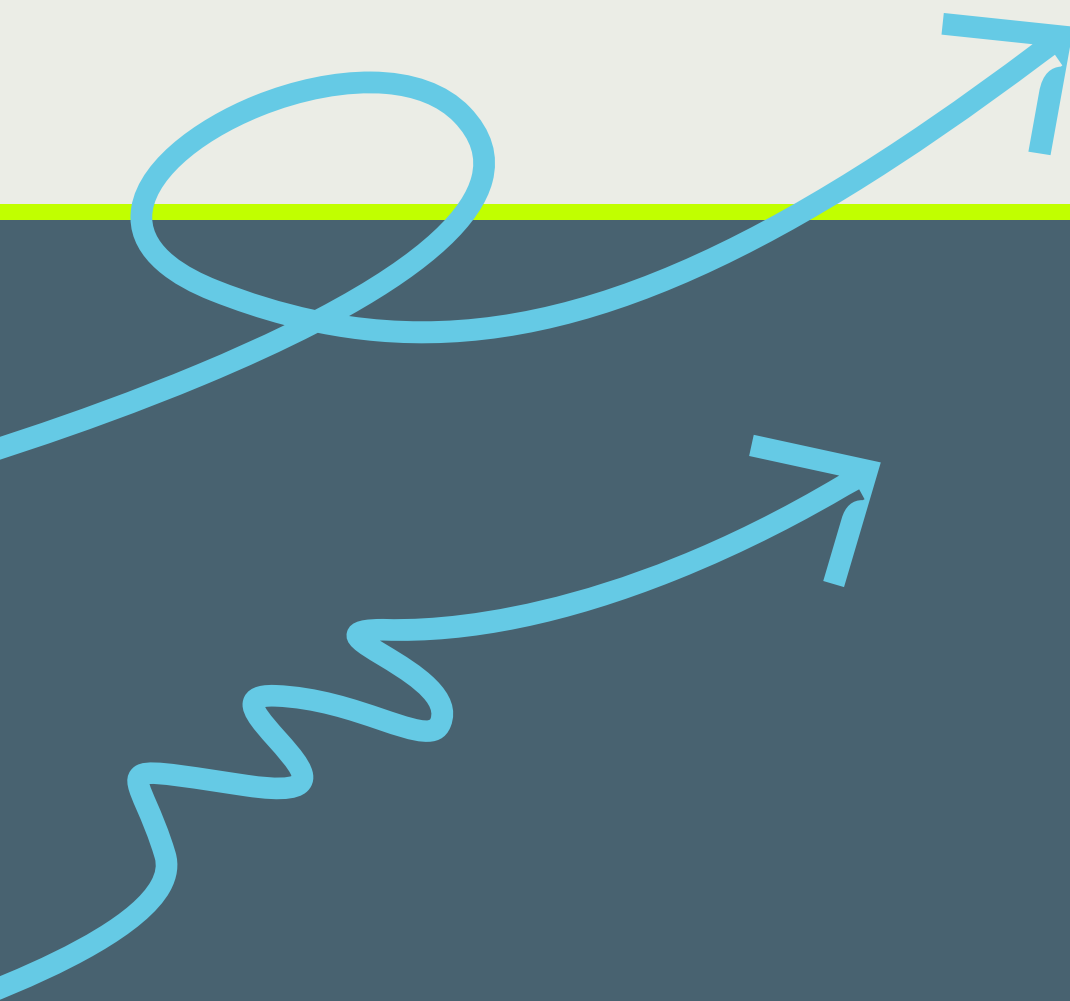
Met vriendelijke groet,

Kees Vendrik
Voorzitter Nationaal Klimaat Platform

Signalenrapport Nationaal Klimaat Platform, juni 2023

Daadkracht en draagvlak

15 juni 2023

Nationaal
Klimaat
Platform

Signalenrapport Nationaal Klimaat Platform juni 2023

Daadkracht en draagvlak

1. Inleiding

Het kabinet heeft in het najaar 2022 het Nationaal Klimaat Platform (NKP) ingesteld om gedurende een periode van 4 jaar als onafhankelijk platform de maatschappelijke betrokkenheid bij het klimaatbeleid te vergroten, met speciale aandacht voor groepen die moeilijker te bereiken zijn. Dit doet het NKP door kansen en knelpunten in de uitvoering van het klimaatbeleid te signaleren, gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan de minister voor Klimaat en Energie en de dialoog over het klimaatbeleid in de samenleving aan te jagen. Met bijzondere aandacht voor de thematiek rond de rechtvaardige transitie en het betrekken van groepen in de samenleving die minder verbondenheid en betrokkenheid voelen bij de klimaattransitie.

Jaarlijks overlegt het NKP op 4 vaste momenten met de minister voor Klimaat en Energie. Twee keer per jaar wordt dit overleg voorbereid met een Signalenrapport. Deze Signalenrapporten bevatten de kansen en knelpunten die het NKP in de voorafgaande periode heeft gesignaleerd in dialoog met burgers, ondernemers, beleidmakers, ngo's en experts.

Sinds 3 november 2022 zijn door het team van het NKP gesprekken gevoerd met ruim 150 organisaties, instellingen, collectieven, netwerken en individuen. De focus van deze gesprekken was primair gericht op de klimaat- en energietransitie en in veel van de gesprekken kwam ook de samenhang ter sprake met het grondstoffenvraagstuk en de circulaire economie, met biodiversiteit en kwaliteit van water en bodem, met woningbouw en de ruimtelijke inrichting.

Dit signalenrapport is gebaseerd op de informatie die het team van het NKP heeft ontvangen in contacten met de bestaande overlegstructuren van het Klimaatakkoord, het Nationaal Programma RES en het Nationaal Programma Lokale Warmte, met ambtenaren van de meeste betrokken departementen en met bestuurders en medewerkers van diverse gemeenten en provincies en hun koepelorganisaties. Ook zijn gesprekken gevoerd met het Noordzeeoverleg, het programma Natuurinclusief, met de collega-voorzitters van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving en de Wetenschappelijke Klimaatraad, met de Raad van State, de Algemene Rekenkamer, de SER en de drie planbureaus. Daarnaast is gesproken met de vakbeweging en met diverse (regionale) koepels van het bedrijfsleven, waaronder VNO-NCW, met MKB-Nederland en MVO Nederland. Kennismakingsgesprekken zijn gevoerd met diverse brancheorganisaties zoals Energie Nederland, VEMW, NVDE, LTO en Techniek NL, evenals met enkele regionale ontwikkelingsmaatschappijen en RVO. Uit deze gesprekken is een aantal bedrijfsbezoeken op locatie voort gekomen. Ook andere werkbezoeken, bijvoorbeeld aan pilotprojecten en woningcorporaties, vormen een waardevolle bron van informatie.

Waardevolle input ontving het NKP team ook van een breed palet aan maatschappelijke organisaties die het NKP inmiddels gevonden hebben, waaronder de natuur- en milieubeweging, de Jonge Klimaatbeweging, diverse energiecoöperaties en hun koepel Energie Samen, diverse burgerinitiatieven, de nationale Ombudsman en de Participatiecoalitie. Daarnaast is er regelmatig contact met experts over specifieke duurzame opties zoals geothermie, zonne-energie, wind op land en waterstof en met experts op het gebied van het functioneren van energiemarkt en energiesysteem. Deze contacten worden de komende maanden uitgebreid om ook de kansen en knelpunten van opties zoals kernenergie en biomassa scherper in beeld te krijgen. Recent zijn ook gesprekken gevoerd met organisaties en ervaringsdeskundigen op het gebied van armoede, diversiteit en inclusie die een scherper beeld geven van de sociale dimensie van de transitie.

2. Kansen en knelpunten uit de praktijk

Erkenning van het belang van maatschappelijk initiatief is nodig om hun potentie te benutten en te voorkomen dat ze stagneren in procedures en gebrek aan perspectief. Een hechte verbinding tussen landelijk beleid en lokale actie past bovendien in het huidige maatschappelijke klimaat waarin burgers gehoord en gesteund willen worden in hun bijdragen aan de aanpak van grote opgaven.

Signaal 1: Maatschappelijke initiatieven worden onvoldoende op waarde geschat

In veel (landelijk) beleid, zoals het Coalitieakkoord 2021 – 2025 (2021), het Ontwerp Beleidsprogramma Klimaat (2022) en de Kabinetsvisie Burgerbetrokkenheid bij de Energietransitie (2023), wordt het belang van het betrekken van burgers benadrukt. De praktijk is echter weerbarstig. Elk initiatief vanuit de samenleving krijgt vroeg of later te maken met de bestaande regels, structuren en gewoonten. De signalen die NKP in de afgelopen periode heeft opgepikt, wijzen erop dat de huidige regels, structuren en patronen nog onvoldoende ruimte bieden voor de inzet, ontwikkeling en groeiende impact van maatschappelijke initiatieven.

Veel decentrale overheden hebben het streven naar 50% lokaal eigendom in hun beleid opgenomen. Commerciële projectontwikkelaars hebben vaak al grondposities ingenomen en kunnen investeren in de voorgenomen ontwikkeling van zon en wind projecten. Om invulling te geven aan het streven naar 50% lokaal eigendom gaan deze projectontwikkelaars in gesprek met lokale energiecollectieven en worden afspraken gemaakt over de rol en bijdrage van deze collectieve partner. Energiecollectieven komen daarmee in de rol van (mede-) ontwikkelaar, maar het vereist van hen flinke investeringen in tijd en geld om deze samenwerking als gelijkwaardige partner in te kunnen vullen. Deze gelijkwaardigheid moet bijvoorbeeld tot uitdrukking komen in de expertise die nodig is om de relatie contractueel te borgen. Gelijkwaardigheid moet ook tot uitdrukking komen in de verhouding in de rechtsvorm (vaak een project bv). Een goede governance, een stevige financiële basis van de lokale coöperatieve partner en de juiste expertise zijn essentieel. Er is een goed werkend landelijk ontwikkelfonds voor de financiering van de zon- en wind projecten beschikbaar, maar slechts vier provincies doen hieraan mee. De overige provincies werken met hun eigen regelingen en voorwaarden. Gemeentelijke kosten voor leges, anterieure overeenkomsten en het inhuren van deskundigheid zijn substantieel, verschillen per gemeente, en moeten voor de start van de daadwerkelijke ontwikkeling gefinancierd worden. Zolang de vrijwilligers van een lokaal energiecollectief zelf moeten voorfinancieren, de benodigde expertise moeten mobiliseren en hun weg moeten zoeken binnen bestaande regels en structuren, blijft de bijdrage van lokale energiecollectieven aan de doelstellingen voor duurzame energie kwetsbaar.

Initiatieven vanuit de samenleving dragen niet alleen bij aan klimaat en leefomgeving, maar ook aan andere maatschappelijke waarden. Zo zijn in een aantal wijken werkgelegenheidsprojecten voor kansarmen gestart, met als doel de verduurzaming van woningen voor mensen met een smalle beurs. Dit soort projecten loopt spaak als in een verkokerde gemeentelijke organisatie prioriteiten voor het sociaal domein niet verbonden wordt met het fysieke domein. In andere initiatieven blijkt de inzet van vrijwilligers, waar veel initiatieven in de startfase van afhankelijk zijn, te schuren met de geldende regels in het kader van de bijstandsuitkering. Die beperkt de inzet van mensen die willen en kunnen bijdragen, bijvoorbeeld aan verduurzaming van huurwoningen.

Landelijke, regionale en lokale overheden staan welwillend tegenover maatschappelijke initiatieven, maar zijn gehouden aan regels over onder meer aanbesteding, subsidiëring en

gronduitgifte die ontwikkeld zijn voor het samenspel tussen overheid en marktpartijen. Samen met partners verkent NKP hoe meer structurele steun en ruimte kan worden geboden aan maatschappelijke initiatieven om de kracht en impact van deze initiatieven substantieel te versterken. Met als oogmerk een programma dat maatschappelijke initiatieven op waarde schat en waarmee het kabinet het klimaatbeleid steviger kan inbedden in de samenleving.

Signaal 2: Nog niet iedereen kan meedoen

Er is de laatste jaren veel onderzoek gedaan naar de perceptie en betrokkenheid van burgers bij klimaat en leefomgeving. Voor meer dan de helft van de Nederlandse bevolking is het klimaat een bron van zorg en een reden om de eigen levensstijl te veranderen. Daarbij verwachten burgers van de overheid dat deze helpt met een duidelijk handelingsperspectief en betere mogelijkheden om te verduurzamen. Naast toegankelijke en begrijpelijke informatie voor iedereen, ook voor nieuwkomers en laaggeletterden, vereist dit beleidsinstrumentarium dat inspeelt op de diversiteit in onze samenleving.

Uit onderzoek van SCP, PBL, I&O Consultancy en Motivaction is inmiddels bekend dat opleidingsniveau en inkomen sterk bepalen in welke mate burgers hun betrokkenheid bij klimaat en leefomgeving omzetten in gerichte actie. Voor burgers die niet voldoende mogelijkheden hebben om isolatiemaatregelen te treffen of zonnepanelen of een warmtepomp aan te schaffen, vormen stijgende energiekosten een extra last. Dit geldt bijvoorbeeld bij huurders die niet voldoende middelen en zeggenschap hebben om hun woning of appartement te verduurzamen. Beleid dat beoogt de overstap van gas naar elektriciteit te versnellen, kan voor deze burgers de bestaansonzekerheid versterken. Het zijn met name de meer kapitaalkrachtige huishoudens die de afgelopen jaren gebruik hebben gemaakt van de beschikbare subsidieregelingen. Zij beschikken over voldoende middelen om de eigen bijdrage in de aanschafkosten voor een elektrische auto of de investeringskosten voor woningverduurzaming te betalen. Op zichzelf is het niet ongebruikelijk dat een relatief bemiddelde groep 'de start' maakt met een transitie die uiteindelijk een veel bredere groep raakt. Het wordt wel een probleem als klimaatbeleid onbedoeld ongelijkheid binnen de samenleving versterkt.

Iets vergelijkbaars zien we terug in de amateursport. De afgelopen winter bleken de meer kapitaalkrachtige clubs in staat om uit eigen middelen de hoge energierekening te betalen. Het merendeel van de amateurclubs heeft dat incasseringsvermogen niet. Zij hebben een beroep gedaan op hun leden, op sponsors, op lokale overheden of op een rijksregeling om deze winter door te komen. En de clubs die daarin zijn geslaagd hebben weinig investeringsruimte om te voorkomen dat ze een nieuwe energiecrisis niet overleven. Energie en klimaat zijn voor hen een bron van zorg in plaats van een kans. Terwijl amateursport in alle dorpen en steden van ons land een belangrijke maatschappelijke rol vervult en een interessante partner kan zijn in toekomstige lokale energiesystemen. Het NKP heeft samen met het ministerie van VWS onlangs een bijeenkomst georganiseerd waar energie coöperaties, financieel experts en vertegenwoordigers uit de sportwereld hun inzichten over de kansen en knelpunten bij het verduurzamen van de amateursport hebben gedeeld. Dit als eerste stap in een traject dat moet resulteren in concrete oplossingsrichtingen.

Onder meer van het Uitvoeringsoverleg Gebouwde Omgeving komt het signaal dat voor huiseigenaren meer kan en zou moeten gebeuren. Dat betreft in het bijzonder de Verenigingen van Eigenaren, waar bewoners tezamen staan voor grote besluiten omtrent verduurzaming, maar die vaak de (financiële) spankracht van het bestuur te boven gaan en belemmerd worden door complexe procedurele vereisten. Veel eigenaar-bewoners vinden hun weg niet in de veelheid van regelingen en subsidies en kampen met onduidelijkheid over concrete lokale

warmte-transitieplannen. Ook hier geldt dat meer duidelijkheid over normering in de toekomst is gewenst, al was het maar om burgers te beschermen tegen financiële risico's op termijn van de aankoop van een niet duurzame woning.

In de mobiliteitssector staat een veelheid aan partijen klaar om vaart te maken met elektrificatie. Het Uitvoeringsoverleg Klimaatbeleid Mobiliteit dringt aan op stimulering van elektrificatie van personenmobiliteit, via bijvoorbeeld normering van de zakelijke lease-markt vanaf 2025. Dit is niet alleen van belang uit oogpunt van klimaatbeleid, maar ook relevant voor mensen met een bescheiden beurs die vooral aangewezen zijn op de tweedehands markt. Het aanjagen van elektrificatie van de zakelijke lease-markt is een onmisbare schakel om hierin geleidelijk in de komende jaren te voorzien. Het zou winst zijn als het kabinet het beginsel van klimaatrechtvaardigheid ook op deze wijze wil uitleggen.

Onderzoek van SCP laat zien dat een substantiële groep burgers boos is omdat de aandacht voor klimaat naar hun mening ten koste gaat van de aandacht voor andere belangrijke problemen. Daarbij zijn ook burgers die zich betrokken voelen bij het klimaat en hun bijdrage willen leveren, maar daartoe niet de mogelijkheden hebben. Dit brengt ons op een laatste punt bij dit signaal: draagvlak. Uit de eerder genoemde onderzoeken blijkt dat een meerderheid van de ondervraagden zich zorgen maakt over klimaatverandering, voorstander is van een stevig klimaatbeleid en ondersteuning van de overheid verwacht bij verduurzaming. Mensen zien de noodzaak van verandering, ook in hun eigen levensstijl. Het is belangrijk dat deze grote groep burgers ziet dat klimaatbeleid geen bedreiging is voor hun bestaanszekerheid, maar leidt tot nieuwe kansen. Het bestaande ruime draagvlak dreigt te verkleinen wanneer dat perspectief uitblijft. Dit is wat dreigt te gebeuren met het Landbouwakkoord. Hoe langer hier niet tot een vergelijk wordt gekomen, hoe groter het risico dat draagvlak voor beleid bij boeren en burgers afkalft. Consistent en duidelijk beleid is cruciaal om het draagvlak op peil te houden.

Signaal 3: Ook ondernemers vragen om perspectief en een consistent beleid

Van veel ondernemers krijgen wij het signaal dat zij geen bezwaar hebben tegen een ambitieus klimaatbeleid, mits dit beleid consistent is en een duidelijk handelingsperspectief biedt. Zo hebben we diverse ondernemers gesproken die in eigen bedrijf of met hun partners in de keten duurzame producten en processen ontwikkelen. Deze ondernemers zien kansen, maar zijn afhankelijk van overheden en marktpartijen om die kansen te ontwikkelen tot een toekomstbestendig verdienmodel. Ambitieuze en consistente klimaatbeleid zien zij als een steun in de rug.

Zo bruist het bijvoorbeeld in de landbouwsector van de initiatieven. Dan gaat het bijvoorbeeld om akkerbouwers die biograndstoffen voor de bouw en de industrie telen of eiwitrijke gewassen die kunnen dienen als vervanger voor vlees. Om veehouders die op eigen bedrijf of collectief biogas produceren uit mest en ook andere reststromen nuttig inzetten. En om tuinders die hun kassen verduurzamen. Op verzoek van de minister van Landbouw heeft het NKP in februari een aantal van deze ondernemers bij elkaar gebracht tijdens een inspiratiesessie voor de partijen die in gesprek zijn over het Landbouwakkoord. In zeven parallelsessies hebben zij hun initiatief toegelicht, waarna het gesprek zich richtte op de inzet die nodig is van overheden en ketenpartijen, om deze initiatieven uit te bouwen tot verdienmodellen met toekomst, binnen de opgaven op het gebied van klimaat, natuur en water. In de huidige marktverhoudingen zijn duurzame initiatieven vaak kwetsbaar en blijven ze vaak klein. Bijvoorbeeld omdat de ondernemers de maatschappelijke waarde die ze leveren nog niet kunnen doorberekenen in de marktprijs. Of omdat bestaande regelgeving te weinig ruimte biedt voor hun initiatief, bijvoorbeeld bij de verwerking van nutriëntrijke reststromen.

Er zijn nog teveel factoren die verduurzaming voor boeren niet makkelijk of zelfs riskant maken. Het kan dan gaan om heel praktische zaken: moet je als boer opzoek naar landbouwwerktuigen die elektrisch worden aangedreven of kun je maar beter wachten op waterstof? Een van de belangrijkste conclusies uit deze sessie was dat er behoefte is aan een samenhangend verhaal dat richting geeft aan de ontwikkeling naar een duurzame landbouw, dat de basis legt voor langjarig, consistent beleid, dat perspectief biedt aan boeren en investeerders en dat kaders stelt aan de invloed van toeleveranciers en afnemers.

Meer consistentie in beleid legt ook een basis voor meer samenhang in de uitvoering. Innovatieve ondernemers kunnen een beroep doen op financiële ondersteuning van de overheid. Daartoe zijn in de loop der jaren tientallen overheidsregelingen ontwikkeld, variërend van kredieten en garantstellingen tot belastingaftrek en subsidies. Elk beleidsdomein kent eigen regelingen en elke regeling kent eigen doelen en voorwaarden, een eigen inschrijfprocedure, een beperkte of juist doorlopende aanvraagperiode en zo voorts. Vanuit de diverse beleidsdoelen is die veelheid van regelingen goed te begrijpen, maar de MKB-er dient met al die beleidsdoelen rekening te houden en ziet door de bomen het bos niet meer. Zeker wanneer regelingen deels met elkaar overlappen of deels met elkaar conflicteren. Samenhang in de uitvoering zou gebaat zijn bij regelingen die ondernemers, binnen het kader van de opgaven op het gebied van klimaat, grondstoffen, natuur en water, voldoende ruimte bieden voor maatwerk bij verduurzaming van hun bedrijf en keten.

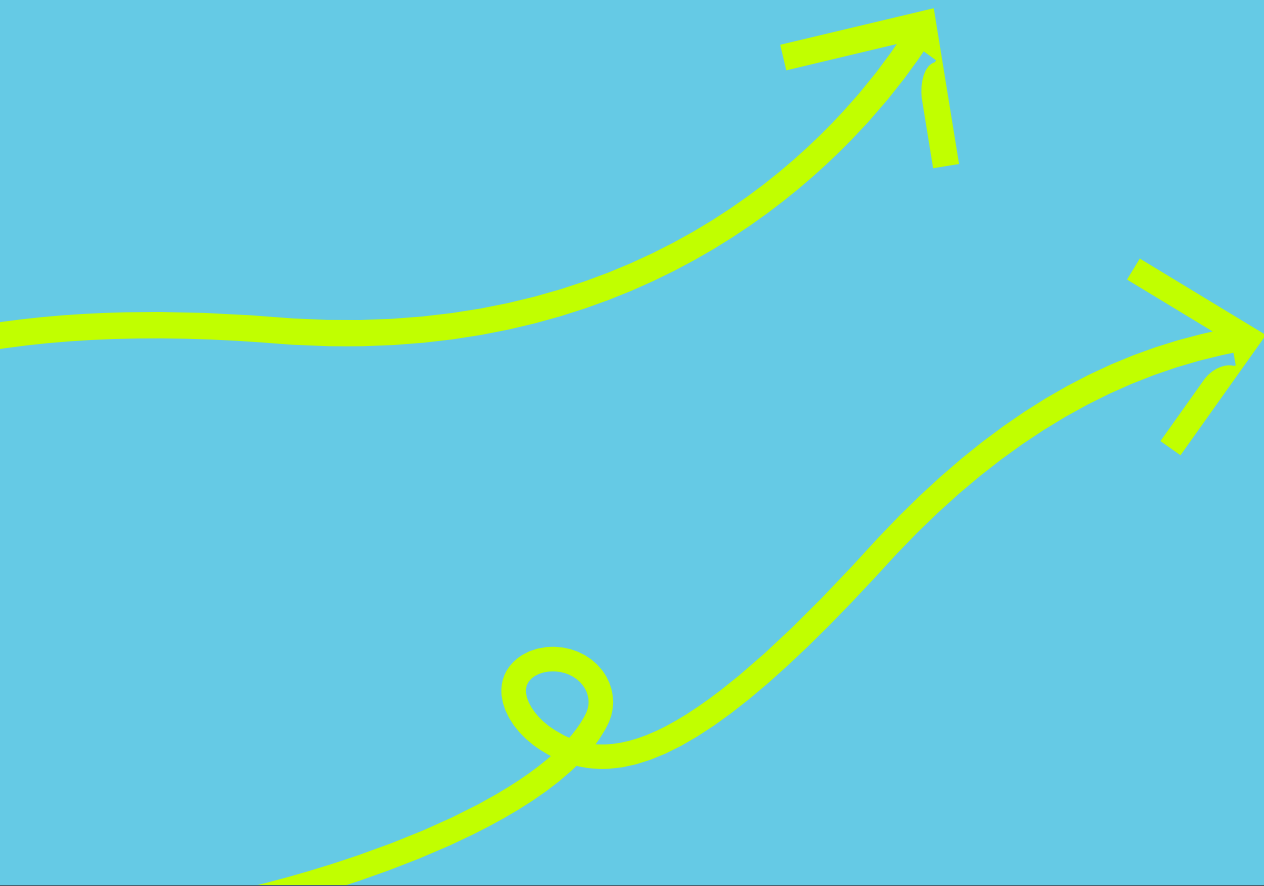
Ondernemers die zelf zoeken naar oplossingen doen dat soms samen met andere ondernemers op hun bedrijventerrein, bijvoorbeeld bij de ontwikkeling van een lokale energiegemeenschap. Hierin wisselen ondernemers op een bedrijventerrein hun duurzaam opgewekte energie onderling uit. Deze ondernemers nemen gezamenlijk actie om een bijdrage aan te leveren aan de verduurzamingsopgave, maar ook om minder afhankelijk te zijn van netbeheerders en energieleveranciers. Op dit moment komen deze ondernemerscollectieven verschillende uitdagingen tegen. Zo is er subsidie beschikbaar voor de aanschaf van zonnepanelen, maar wanneer dakversterking nodig is om voldoende zonnepanelen te kunnen installeren, verhoogt dit de investeringskosten fors. Ook is de business case voor kleinschalige batterijen vaak positief, maar geldt dat nog niet voor grotere, collectieve vormen van energieopslag. Verder hebben energie-intensieve bedrijven vaak een systeem met meerdere warmtepompen nodig om in hun behoefte aan hoog temperatuur warmte te voorzien. Deze gecombineerde systemen passen echter niet binnen de voorwaarden voor een onrendabele top subsidie in de SDE++, die is gericht op de stimulering van individuele warmtepompen. Nederland beschikt over een hoogwaardig, betrouwbaar en efficiënt energiesysteem dat de komende jaren aan nieuwe eisen van flexibiliteit in vraag en aanbod moet gaan voldoen. De ontwikkeling van decentrale energiesystemen kan hierin een belangrijke rol vervullen. Niet in plaats van het centrale energiesysteem, maar in aanvulling daarop. Bij de ontwikkeling van lokale energiegemeenschappen kunnen samenwerkende ondernemers een belangrijke stuwende kracht vormen wanneer hun investeringen in verduurzaming ook bijdragen aan een betrouwbaar energiesysteem voor nabijgelegen dorpen en wijken. Daarvoor is ambitieus en consistent overheidsbeleid nodig, waarin decentrale energiesystemen een volwaardige plek krijgen.

3. Ruimte en steun voor maatschappelijk initiatief

Effectief transitiebeleid is een balanceer-act tussen het geven van richting en bieden van ruimte. Richting in de vorm van stevig en consistent overheidsbeleid, met heldere lokaal toepasbare kaders voor sectoraal en integraal beleid, het uitnodigen van innovatie en borgen van toegang tot financiering en beschikbaarheid van voldoende en gekwalificeerde mensen.

En ruimte, opdat initiatieven vanuit de samenleving kunnen groeien in volume en in impact, ook wanneer dat spanning met bestaande regelgeving en gegroeide patronen oproept. Ruimte voor ondernemers om binnen het eigen bedrijf, hun keten en hun regio een verdienmodel voor duurzame producten en processen te realiseren. Die ruimte is ook van belang voor de groeiende groep burgers die samen actie ondernemen – vaak in coöperatief verband - om energie te besparen, de uitstoot van broeikasgassen te beperken of duurzame energie op te wekken. Daarmee leveren ze een essentiële bijdrage aan realisatie aan het klimaatbeleid en versterken ze de sociale samenhang in een wijk of gemeenschap.

De klimaat- en energietransitie is geen technocratische operatie. Het gaat om een maatschappelijke verandering die ingrijpt in het dagelijks leven en die voor te veel burgers en ondernemers nog moeilijk grijpbaar is. Het goede nieuws is dat burgers en ondernemers klimaat belangrijk vinden en dat een ruime meerderheid de noodzaak tot verandering erkent. Het is belangrijk dat deze grote groep burgers ziet dat klimaatbeleid geen bedreiging is voor hun bestaanszekerheid, maar leidt tot nieuwe kansen. Bovendien mag het kabinet zich gesteund weten door een rijke variëteit van maatschappelijk initiatief waarin burgers en ondernemers uit eigen beweging en vaak op eigen kosten investeren in verduurzaming. Dit maatschappelijk initiatief kan aan kracht en impact winnen als meer ruimte en structurele steun wordt geboden. Daarvoor is het nodig dat bij de instrumentatie van beleid sterker wordt aangesloten bij wat burgers en ondernemers nodig hebben om actief bij te dragen. Zodat ambitieus en consistent klimaatbeleid een helder perspectief biedt, vanuit de langere termijn, waarbinnen een samenhangend instrumentarium ruimte biedt voor maatwerk in de maatschappelijke praktijk.

Nationaal Klimaat Platform

Daalsesingel 1
3511SV Utrecht
nkp.nl

@PlatformKlimaat

nationaalklimaatplatform

**Nationaal
Klimaat
Platform**